

Problemi sjevernog Jadrana 11 (2011), str. 111-137

Sandi Blagonić

ISTRIJANI VS. ISTRANI: DIHOTOMIZACIJA NOMINALNIH I VIRTUALNIH IDENTITETA U PROCESU POLITIČKE MOBILIZACIJE PERIFERIJE

dr. sc. Sandi Blagonić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene
znanosti u Rijeci, Područna jedinica u Puli,
Prolaz kod kazališta 2, HR-52100 Pula
sandiblagonic@hazu.hr

UDK 323.1(497.5-3Istra)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 8. 11. 2009.
Prihvaćeno: 19. 5. 2010.

Unutar interpretacijskog okvira simboličkih natjecanja u tekstu se prati politička prerada ponajprije regionalnog identiteta u 1990-ima. Pojam Istrijan, zajedno s pojmom Istranin, ranije politički neutralan, ulaskom u politički diskurs mijenja značenja. Uklopljen u mrežu pojmova koju instalira regionalistički Istarski demokratski sabor (IDS), nominalni se identitet Istrijan virtualno razdvaja od Istranina.

Ključne riječi: Istrijani; Istrani; istrijanstvo; Istarski demokratski sabor; Hrvatska demokratska zajednica; convivenza.

1.

U jednoj istarskoj srednjoj školi 2001. godine sugovornik A u nepolitičkoj temi rabi pojam *Istrijan*. Sugovornik B, poznat po svojim nacionalističkim stavovima, zbog čega je u ranijem sustavu trpio formalne sankcije, negativno konotira taj pojam inzistirajući na pojmu *Istranin*. Razgovor završava svađom.

Pojam *Istrijan*, u 1980-ima politički nevidljiv, u sljedećem desetljeću biva uveden u politički diskurs i time gubi na bezopasnosti. Deklarirati se tada Istrijanom ili Istraninom, barem u političkoj sferi, moglo je značiti iskazati politički i svjetonazorski stav, zajedno s time progovoriti i o preferiranom identitetu. Kada to i ne želi, rabeći bilo koji od ta dva pojma, pošiljatelj je u pogibelji da će odaslati poruku koja će biti dekodirana na način da transcendiraju ono o čemu se uopće nešto želi reći.

2.

Endodefinirajući se oblik *Istrijan* tijekom 1980-ih rabio ponajprije u svakodnevnoj, neformalnoj komunikaciji. Paralelno s nazivom *Istrijan*, najčešće unutar službenih praksi koje su iziskivale standardnu inačicu, rabio se naziv *Istranin*. Tek uvjetno različiti nominalni identiteti (Istrijani i Istrani) stapaju se, onime što temeljno znače, u virtualnom identitetu.¹ Politički inducirani značenjski pomaci događaju se u posljednjem desetljeću 20. stoljeća, kada se unutar političkog diskursa, nizom simboličkih natjecanja, *Istranin* i *Istrijan* počinju resematizirati tvoreći, u određenom smislu, dva odvojena identiteta. Pritom oni ne funkcioniraju samo kao oznake regionalne ili neke druge pripadnosti već i, između ostalog, politički i svjetonazorski identiteti. Razdvojenost ta dva, od 1990-ih virtualna identiteta, jednako kao i unutarnju koherenciju svakoga od njih, pritom valja shvatiti idealnotipski. Oni koji dijele nominalni identitet mogu mu pridavati različita značenja, on im u praksi može značiti različite stvari s različitim posljedicama.² Ovdje ćemo se ponajprije usmjeriti na proizvodnju značenja unutar političke sfere koja je u bitnom odredila značenja *Istrana* i *Istrijana*.³ Stoga, kada se govori o značenjima jednog ili drugog identiteta, osim kada to nije drugačije naznačeno, misli se ponajprije na dominantna značenja proizvedena unutar tog polja, i to u kontekstu stranačkih simboličkih natjecanja dva suprotstavljena

¹ Nominalna identifikacija odnosi se na ime, odnosno klasifikaciju, dok virtualna identifikacija obuhvaća posljedice imena i etikete, dakle ono što nominalno, iskustveno, znači; [Jenkins, Richard] Dženikins, Ričard: *Etnicitet u novom ključu: argumenti i ispitivanja*, Beograd: Čigoja štampa, 2001., str. 74.

² Nav. dj., str. 288.

³ Prijepori oko naziva *Istranin* i *Istrijan* nisu novi. Povjesničar Carlo de Franceschi inzistirao je na nazivu *Istria* i *Istriani*. U jednom od pisama korespondencije što ju je 1880. godine vodio sa Šimom Ljubićem obrazlaže to time što ga upotrebljava cjelokupno stanovništvo u Istri: "Ora i Croati ed altri Slavi scrivono sempre **Istra** ed **Istriani**; cos(i) pronunciano pure i Fiumani i Carniolici, gl'isolani del Quarnero ed i Dalmati." (cit. prema Bertoša, Miroslav: "Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću" Posebni otisak iz Vjesnika hrvatskih arhiva u Rijeci i Pazinu, br. XIII, 1968., str. 135). S druge strane, Kukuljević i Šime Ljubić u nazivu za Istarski razvod (kako se danas u hrvatskoj historiografiji i uopće naziva) služe se oblikom *istarski* (nav. dj., str. 125). Na djelu je svojevrstan pokušaj simboličke borbe prevlasti nad nazivljem. Ako ih sagledamo isključivo kao komunikacijski čin za sebe, ova se dva naziva zapravo nužno ne razlikuju. Međutim, bez obzira na argumentaciju, pozadina je tih prijevora u sferi simboličke komunikacije. Jezične je razmjene (a onda i ovladavanje nazivljem), potrebno sagledati, kako Pierre Bourdieu primjećuje, kao: "odnose simboličke moći u kojima se realiziraju odnosi snaga između govornika odnosno između njihovih grupa" (Bourdieu, Pierre: *Što znači govoriti: ekonomija jezičnih razmjena*, Zagreb, 1992., str. 14). Hrvatska je inteligencija bila motivirana upotrebom standardiziranog naziva koji će biti korišten "s obje strane Učke", pa će hrvatske elite u Istri nastojati oko naziva *Istranin*. De Franceschijev podatak da se stanovništvo u Istri, kada se govori o jednoj od dimenzija pripadnosti, naziva *Istrijanima*, bio je vjerojatno točan – ali kao ni kod hrvatske strane – nije bio lišen političke pozadine.

skupa značenja, imajući pritom na umu da su ona u znatnoj mjeri strukturirala i širu identitetsku praksu. Isto tako, treba istaknuti kako razglobljenost virtualne i nominalne dimenzije identiteta, heuristički opravdana, u stvarnosti ne postoji: virtualni i nominalni identitet kronično su isprepleteni.⁴

Naziv *Istrijan* dijalekatski je oblik naziva *Istranin*, proizašao iz talijanskog jezičnog utjecaja. Stanovništvo se, kako je rečeno, pretežno deklariralo oblikom *Istrijani* i taj oblik preuzima regionalistički Istarski demokratski sabor (IDS), postupno ga monopolizirajući.⁵ Zaposjedanje tog, od oblika *Istranin* više "materinskog", institucionalno neposredovanog oblika, koji, takav, posjeduje neki "višak smisla"⁶ dodatno je imalo važnost za IDS time što je riječ o obliku koji je ukazivao na jezična i etnička preplitanja na području Istre: na ono, dakle, na čemu je IDS gradio svoj program i identitet u 1990-ima. Okupirajući pojam *Istrijan*, na lokalnom političkom tržištu, IDS stječe dodatnu prednost u borbi za stranačko glasnogovornništvo identiteta.⁷

⁴ [Jenkins, Richard], Dženikins, Ričard, nav. dj., str. 288.

⁵ Ovdje će se, kao i dalje u tekstu, rabiti interpretacijski okvir Simona Harissona, model simboličkih sukoba, odnosno natjecanja koje autor, zbog heurističke korisnosti, dijeli na četiri idealnotipske paradigme unutar kojih suprotstavljene grupe manipuliraju simbolima ili kompleksima simbola. Procjenjivačka natjecanja čini borba suprotstavljenih grupa za rangiranje simbola, kompeticija, što se obavlja pregovaranjem i manipuliranjem statusa grupnih simbola, bilo usmjerenošću na pokušaje umanjivanja vrijednosti simbola suparničke grupe (paljenjem zastava, oskrvnućem grobova, verbalnim ili simboličkim napadima na ugled, svetost i legitimnost simbola), bilo nastojanjima da se vlastiti simboli nizom pozitivnih taktika vrijednosno afirmiraju. Vlasnička natjecanja definirana su rivalstvom grupa nad monopolizacijom i kontrolom nekih važnih kolektivnih simbola, što predmnijeva konsenzus o vrijednosti simbola, dok se inovacijskim natjecanjima proizvodnjom simbola stvara povećanje količine i složenosti razlikovnih simbola. Unutar danog polja društvenih odnosa u kojima se barem dva grupna identiteta bore za opstanak pojavljuje se plodno tlo ekspanzionističkih natjecanja kao pokušaja da se suparnički simboli identiteta zamijene svojim (Harisson, Simon: "Four types of symbolic conflict", *Journal of the Anthropological Institute*, vol. 1., no. 2: 1995., str. 255-272).

⁶ Afektivna vezanost za "materinski jezik" čije riječi, obrati i izrazi kao da sadržavaju nekovrsni "višak smisla" proizlazi iz činjenice da jezik učimo s osobama koje igraju totalne uloge. "Na tome se zacijelo zasniva evokativna moć nekih riječi koje su povezane s čitavim jednim tjelesnim držanjem, s jednom osjećajnom atmosferom, pa stoga uskršavaju cijelo jedno viđenje svijeta, cijeli jedan svijet" (Bourdieu, Pierre: *Što znači govoriti: ekonomija jezičnih razmjena*. Naprijed: Zagreb, 1992., str. 71). Na isto misli Edward W. Said kada se u memoarima prisjeća svoje majke i nekih njezinih fraza koje je "uvijek upotrebljavala na arapskom, kao *tislami* ili *mish 'arfa shu biddi 'amal?* Ili *rouh' ha* – i nikad ih nisam prevodio, a za neke čak nisam bio niti potpuno siguran što zapravo znače – kao na primjer *tislami*. Te su riječi i rečenice bile dio njezinog majčinskog ozračja, za kojim sam u stresnim i teškim trenucima uvijek čeznuo, poput nježno izgovorene fraze *ya mama*, za tim sanjivim, zamamnim ozračjem iz kojeg bih zatim bio naglo otrgnut, s vječnim obećanjem nečeg što na kraju ne bih dobio" (Said, Edward W: *Nepripadanje*, Zagreb, 2007., str. 13, 14).

⁷ Ovladavanje pojmovima u politici kojima se zatim vlada strategija je u politici koju navodi Kurt Biedenkopf, tada novi glavni tajnik CDU-a, 1973. godine (Towson, Michael. "Semantička bitka: zapadno-njemačke demokršćanske jezične strategije poslije 1973", U: Treći program hrvatskog radija, 41.

Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) preferira hrvatski standardni oblik *Istranin*, uklapajući ga u kroatocentrični ideološki okvir. Tendencija da se oblikom *Istranin* otprije uvriježenom obliku *Istrijan* oduzme legitimnost dio je simboličkih natjecanja između periferije i centra pri čemu nastojanja nacionalne unifikacije rezultiraju otporom periferije.⁸ Dio tog simboličkog natjecanja plastično oprimjeruje tekst Ivana Pauletta:

"Izjašnjavam se kao Istriani⁹ ili sam bar mislio da se takvim mogu smatrati. Čim sam ispisao Istriani kompjuter me crvenom valovitom linijom upozorio da pišem pogrešno. Sada i ovaj stroj zna bolje od mene kako se zovem. Znamo to i neki novi Livingstoni¹⁰, uporno me oslovljavaju kao Istranina. (Sada mi na

1993., str. 52). U pokušaju uzvraćanja udarca "lingvističkoj prevlasti" SPD-a 1970-ih, CDU pribjegava razrađivanju terminologije unutar političkog programa osnivanje Radne skupine za semantiku pri uredu glavnog tajnika koja je uz jezičnosavjetodavnu, imala ulogu razvijati stranačku jezičnu strategiju. Proizvedeni jedinstveni diskurs trebao je podržavati osjećaj solidarnosti unutar CDU-a, te stranku učiniti prepoznatljivom u javnosti. Jedan od pokušaja osnaživanja prava na pozitivne ključne pojmove i nastojanje da se SPD-u zapriječi pristup novim političkim pojmovima jest pojam *Solidarität* – solidarnost, tradicionalno povezan sa socijalizmom, odnosno sa socijalnom demokracijom u kontekstu solidarnosti radničke klase. Pokušaj CDU-a išao je u smjeru prisvajanja tog pojma i odvajanja od ključne riječi "klasna borba" prema općem sloganu "demokratska solidarnost" kao solidarnost svih onih koji poštuju temelje ustavnog poretka savezne Republike Njemačke. Uz pojedinačne pojmove poput slobode ili solidarnosti nastoji se izgraditi terminološka mreža međusobno nosivih pojmova te parove opozicijskih pojmova, čime je CDU izgrađivao vlastiti imidž, ali se i suprotstavljao SPD-u. Vjerojatno je takva orijentacija i dovela do "vjerojatno najkontroverznijeg političkog slogana u povijesti Savezne Republike Njemačke" *Freiheit oder Sozialismus – Sloboda ili socijalizam* (nav. dj.).

⁸ Dijelom je katalizatorski na nju mogao utjecati i popis stanovništva 1991. godine. Kreiranjem kategorija unutar popisa stanovništva iste se ustaljuju u službenim diskursima koji preko javne retorike, zacrtavanja politike, usmjeravanja resursa i mjera društvene kontrole itd. posjeduju moć u konstituiranju društvene stvarnosti (Bhat, Ashok at al. and The Radical Statistics Race Group, 1988: *Britain's Black Population: A New Perspective*, Aldarshot: Gower). Moć da se kategorizira ogledala se i na popisu stanovništva 1991. godine, kada stanovnici izjašnjeni kao Istrijani bivaju smješteni u kategoriju "ostali i nepoznato". Ta je njihova nevidljivost izazvala osporavanja tako koncipirane kategorizacije. Ti prigovori prošireni su tvrdnjama koje su osobito glasno stizale od IDS-a kako su, one koji su se željeli deklarirati kao Istrijani, mnogi popisivači instruirali kako se mogu deklarirati kao istarski Hrvati, da bi ovi, u kasnijoj obradi, bili klasificirani u Hrvate.

⁹ Pauletta, najizrazitiji pobornik istarske autonomije, zanimljivo je, rabi oblik *Istriani*, a ne *Istrijan*, što s aspekta simbolične komunikacije upravo oslikava njegovu političku poziciju.

¹⁰ Pauletta upućuje na Davida Livingstona (1813. – 1875.), misionara i istraživača koji je iz eurocentrične perspektive "otkrio" Viktorijine slapove, da bi kolonijalno imenovanje slapova koje je domorodačko stanovništvo nazivalo "Dim koji hući" usporedio s pokušajima da se u Istri kao ispravan nametne oblik *Istranin*, nasuprot endogenom obliku *Istrijan*. "Naivna jednostavnost", "prirodnost", "poetičnost" i "ljepota" jednog imena, tako je i danas, kao i nekad, u pogibelji: "Velikog istraživača nije brinulo što su mislili (sic) okolna plemena, oni su bili manje vrijedni, zar ne? (...) Ime koje odiše naivnom jednostavnošću, koje je prirodno i koje je vrlo poetično. I samo ime je bilo od pamtivijeka, slapove su

ekranu nema crvene niti.) Čine to individue koje je znanje vlastitog jezika vrlo upitno, a znanje o novo zaposjednutom teritoriju nikakvo ali to ne brine.

Da govorim ponovo nekim novim zavojevačima. Zar postoji neki drugi misaoni sklop, ne zavojevački, koji bi se tako mogao ponašati.

No vratimo se započetoj temi. Ti intelektualni skorojevići misle da od Istre ne može drugo proizaći nego Istranin. Vrlo logično i pravopisno ispravno, misle oni. Za moj 'Dim koji hući' ne mari nitko.

Pokušat ću strpljivo objasniti neke pojmove. Činim to staloženo kao i brojne generacije prije mene. Činim to za ovo ime kao i za niz drugih pojmova i činjenica.

Istra je dobila ime po plemenu Histra, nije bilo obrnuto. Ovo ne treba brkati sa mitom o nastanku Istre gdje se porijeklo tumači drugačije. Generacije koje su dolazile na ovaj svijet nisu nastale od Istre, geografskog pojma, nego od ljudi, od plemena koja su se nazivali Histri. Neki jezici u okruženju ne izgovaraju slovo H. Ne čine to ni govori nekih slavenskih skupina. I tako se Histrian izgovara Istrian. Kako god deklinirali tu imenicu neće iz nje nastati Istranin.

Drugo, ali ne manje važno jeste kazivanje naših predaka. I naše Italske nonice i naše Slavenske bakice su nam govorile da smo mi Istriani. Po strani što su i ne znajući, ne razmišljajući o nekakvom nastanku toga imena, imale pravo. Nisu se mučile ni razmišljanjem o nekom pravopisu. Pogotovo nisu trebale a ni mogle znati da će pravopisa biti više, čak i u istoj državi.

Sve je to malo nategnuto, karikirano i do zla boga zamorno, da ne kažem mučno. I ovo kao i niz društvenih pitanja koja ne vode poboljšanju stanja u društvu. Izgleda da je ova zajednica deformirana, diskusije se vode oko krivih pitanja. Gubi se energija i vrijeme a rezultati izostaju. Zašto se neki novi mudraci nadmeću u podržavanju tih jalovih dubioza. Zašto se maltene vječni naziv Istrian sada mora nazivati drugačije.

To dobronamjeran, može to poreći. Koji uobraženi Livingston (sic) ne želi čuti za moj 'Dim koji hući'. Zar se u tuđu kuću dolazi ne bazirajući se na poštovanju domaćina. Zar je civilizacijski nametati neka druga, čudna, neuljudena pravila.

Histri i nisu neka plemena iz daleke prapovijesti. Dolazak Histra na ove prostore događa se oko 1200 godina pr. K. Svakako prije ovih novih Livingstona koji izgleda da hoće znati bolje od Istriana kako se ovi zovu."¹¹

nazivali 'Dim koji hući'. Predivno ime kojeg može izgovarati cijeli svijet, ime koje nije nametnuto. Ime koje mogu osvojiti (sic) svi ljudi globusa, čak i oni kojima navedena kraljica i nije bila baš po volji."

¹¹ Ivan Pauletta mi je tekst iz kojega je ovaj citat, pod naslovom "Livingstone i Istriani/2" predao prije nekoliko godina. Datiran je u 2005. godinu, 19. lipnja. Nije mi poznato je li tekst publiciran.

Slično tome, promjena naziva otočja Brioni u Brijune koja je provedena na samom početku devedesetih kao nekovrsni oblik ekspanzionističkog simboličkog natjecanja u pokušaju da se uspostavi nacionalno legitiman oblik, unutarnja homogenost koja treba zrcaliti jednoglasnost političke lojalnosti¹² doživljena je kod dijela stanovnika Istre kao atak na njezin/njihov identitet, na onu izvanideološku, osjećajnu atmosferu koja se političkim odlukama hoće poništiti. U tom smislu zanimljivo je očisti čitatelja *Novog lista* koji, osvrćući se na emisiju *Latinica* emitiranu u studenom 2001. godine, piše:

“Za mene biti Istranin znači samo Hrvat, dok Istrijan znači to bez obzira da li je Hrvat, Talijan ili Slovenac. Tako na pr. Dalmatinka iz Latinice koja se udaje u Istru ili brijač iz Bosne, neće nikada postati ‘Istrijanka’ odnosno ‘Istrijan’, već možda samo ‘Istranka’ ili ‘Istranin’! Evo to je – i oduvijek je bilo – za nas prave autohtone Istrijane toliko raspravljen pojam ‘Istrijan – Istranin’, jer mi smo uvijek bili i uvijek ćemo ostati samo pravi autohtoni Istrijani!”¹³

3.

Istrijanstvo je bilo jedna od temeljnih točki sporenja Zagreba i Istre tijekom posljednjeg desetljeća 20. stoljeća. Godine 1993. Franjo Tuđman u jednoj od saborskih poslanica ukazuje na jačanje tendencija oblikovanja “posebne istarske nacije” kao osnove autonomaštva¹⁴ i te su optužbe o autonomaštvu, mogućem odvajanju Istre od Hrvatske gotovo bez prestanka aktivirane u hrvatskoj javnosti tijekom 1990-ih.¹⁵ Os-

¹² Harisson, Simon: "Four types of symbolic conflict", *Journal of the Anthropological Institute*, vol. 1., no. 2: 1995., str. 265.

¹³ "Kamo ide Istra? Pa kamo nego u Europu?", 20. 11. 2001., *Novi list*, Stanko Košara. Na isto je značenje ukazao i Nevio Šetić primijetivši kako: "...danas u Istri često čujemo kako netko kaže: 'Ma vero nis Istranin' to su uni ki su došli zgor, ja sam Istrijan'" (Šetić, Nevio: *Iz istarskog novovjekovlja*, Labin: Naši foji, 1999., str. 183).

¹⁴ "Sve zamke želje za državom u državi", *Vjesnik*, 1. 8.1993. Željko Krušelj.

¹⁵ To je razvidno i iz novinskih naslova tijekom 1990-ih i s početka 2000-ih poput: "Odcjepljenje istarske malvazije" *Jutarnji list*, 16. 8. 2001, Silvana Fable; "Dok je hrvatskog srca, nema 'Zemlje Istre'" *Vjesnik*, 26. 9. 1998. Mirko Urošević; "IDS i dalje protuzakonito talijanizira Istru", *Vjesnik*, 28. 2. 1999. Goran Borković; "HDZ optužuje IDS i Talijane da žele promovirati novu istrijansku naciju", 1. 3. 1999. *Jutarnji list*, Silvana Fable; "Zajednica udruga Hrvatska: U Istri je na djelu zatiranje hrvatstva", *Vjesnik*, 5. 2. 1999.; "Hoće li se Istra konačno odvojiti od Hrvatske", *Globus*, 17. 8. 2001., Darko Hudelist; "Orjunaši i iredentisti pod regionalim šeširom", *Vjesnik*, Ivo Pancirov u pismu *Vjesniku* (iz fotografije članka nije moguće utvrditi datum objave teksta); "IDS vode talijanaši!", *Slobodna Dalmacija*, 11. 9. 1995., Anita Malenica, intervju s Neviom Šetićem; "Puzeća talijanizacija", 7. 9. 1998., Željko Krušelj, *Večernji list*; "Sve zamke želje za državom u državi", 1. 9. 1993, *Vjesnik*, Željko Krušelj; "Istra država", Josip Jović, *Danas*, 6. 8. 1993; «Minirajmo Učku da ne dolaze ustaše!», *Slobodni tjednik*, Marko Maršić, 21. 11. 1991; "Referendum za SAO Istru", *Slobodni tjednik*, 4. 12. 1991., Marko Maršić; «'Tempo' traži

poravano iz centra, istrijanstvo je proizvodilo dodatnu nacionalnu, jednako kao i regionalnu, mobilizaciju.¹⁶ Određena drugost istrijanstva potpomognuta je diskursom HDZ-a, slično kao i IDS-a, čemu je pridonosila široka paleta značenja pojma *Istrijan*:

“Na kongresu¹⁷ tih Istrijana bilo je pokušaja odvajanja Istre od Hrvatske i uspostave nekakve transgranične regije, pa čak i zahtjeva da se Istra razvoji kako bi je porobili fašisti i iredentisti.”¹⁸ (Franjo Tuđman)

Na koje god Istrijane mislio, uslijed neiznijansirane uporabe kolektivnih imena, sintagma *tih Istrijana* dodatno je podvlačila drugost Tuđmanove nacionalno ovjerene pozicije spram onih koji su se nekako doživljavali (i) Istrijanima. Negativna konotiranost pojma, kao dio procjenjivačkih natjecanja, ima po diskurzivno proizvedenu drugost podjednako važne mobilizacijske učinke kao i pozitivna: grupa se potvrđuje iznutra i izvana. Istovremeno, u pokušajima HDZ-a da kao legitiman nametne oblik *Istranin* postavljena je još jedna moguća simbolička granica između “nas” (Istrijana) i “njih” (koji nas zovu Istranima).

Ta egzogeno proizvedena drugost (Istrijana spram Hrvata), istovremeno, u odnosu na nju, unekoliko kontradiktorna pripadnost hrvatskom identitetskom krugu razabire se u razgovoru Ivone Orlić i njezine bake Fume Orlić, rođene 1928. godine¹⁹:

I.O.: Nona ma kokov je to čovik Istrijan?

F.O.: A boga kako i Hrvat, svejeno je. Samo ča se tako zove.

Istru», *Slobodna Dalmacija*, 20. 1. 1991. Silvije Tomašević; "Režirani protuhrvatski smijeh", *Vjesnik*, 11. 5. 1995., Anđelko Drnasin; "Srbi iz Krajine i talijanski fašisti otpočeli rat protiv Istre!", *Slobodni tjednik*, 3. 3. 1995., Irena Divković i Isabela Filippi; "Uporno jašu na autonomaštvu", *Vjesnik*, 23. 2. 1995., Vlado Jurcan u pismu *Vjesniku*; «Hoće Istru odvojiti od Hrvatske», *Vjesnik*, Mirko Urošević, 8. 2. 1992.; "IDS ne tiska letke za odcjepljenje", 04. 10. 1992., *Vjesnik*, Mirko Urošević; "Stvara li se 'istarska nacija'", *Nedjeljna Dalmacija*, 27. 10. 1993., Željko Krušelj; "IDS priželjkuje balvane u Istri", *Slobodna Dalmacija*, 21. 4. 1995., Željko Olujić; "Dosta nam je optužaba da Istra seli iz Hrvatske", *Nedjeljna Dalmacija*, 7. 6. 1996., Andrea Latinović; "IDS radi na odhrvaćivanju Istre, ovaj put Hrvati neće uzmicati", *Vjesnik*, Dolores Mrša, 23. 10. 1998. "Nije nam cilj Republika Istra niti selidba u drugu državu!", *Slobodna Dalmacija*, 9. 8. 1993., Edi Jurković.

¹⁶ Gostujući u emisiji *Latinica* na temu "Kuda ide Istra" 2001. godine, u dijelu emisije koji je u montaži izrezan ustvrdio sam kako je HDZ na nacionalnoj, jednako kao i IDS na regionalnoj razini imao određenu uzajamnu korist. Ivan Jakovčić, jednako kao i Nevio Šetić, usprotivio se takvoj interpretaciji nazvavši je budalaštinom. Nedugo nakon toga, susrevši ga jedne večeri u gostionici Čuk u Savičenti u znatno sam ga neformalnijoj atmosferi upitao kako je moju tvrdnju koja je prilično očita mogao nazvati budalaštinom. Jakovčić je odgovorio: "Pa bio si u pravu, al' zar misliš da ću ti to ja pred kamerama priznati?"

¹⁷ Prvi svjetski kongres Istrijana održan 13. – 16. travnja 1994. u Puli.

¹⁸ "Histria & Histerija", *Feral Tribune*, 1. 5. 1995., Heni Erceg, Predrag Lucić.

¹⁹ Fuma Orlić, rođena 25. 1. 1928. u selu Dokići. Razgovor vođen 1. 5. 2003. u Musaležu.

I.O.: Ča smo prečiži?

F.O.: A ja, nas ne štimaju ne uvi Hrvati. I Slavonci gori kad su bili. Tužmana ja san lično čula kad je reka mi Istrijani da smo posebni ljudi, da Istru triba naseliti. I zbilja ju je naselija.

I.O.: Ča to znači biti posebni ljudi?

F.O.: Vidiš kako nam je reka. Ne znan, kako sami svoji, kako sami svoji, ne nas briga za niš, kako sam ja razumila Tužmana."²⁰

Tekstovi Vladimira Šeksa objavljeni u knjizi *Politika i politikanstvo u Istri*²¹ mahom postavljaju pojmove *Istrijani* i *Istrani* ponajprije u polje procjenjivačkih natjecanja

²⁰ Orlić, Ivona. *Franci Blašković i konstrukcija suvremenog istarskog identiteta*. Magistarski rad, Zagreb: 2004., rukopis.

²¹ Riječ je o tekstovima: "Zasnovanost temelja i sudbina nekih programskih odrednica Istarskog demokratskog sabora (IDS)", u nastavcima objavljivanom kao podlistak u *Vjesniku* od 18. 5. do 9. 6. 1998., "G. Jakovčić se još jednom samo 'malo šalio'?", objavljenom u *Novom listu* i *Glasi Istre* 11. 10. 1995., *Vjesniku* i *Slobodnoj Dalmaciji* 12. 10. 1995., te *Glasi Slavonije* 13. 10. 1995., "Uz odgovor Ivana Jakovčića" objavljenom 9. 11. u *Glasi Istre* i *Novom listu* i *Vjesniku*, te 10. 11. u *Slobodnoj Dalmaciji*, "U povodnu nekih tvrdnji gospodina Zlatka Tomčića" objavljenom u *Slobodnoj Dalmaciji* od 14. 10. 1995., "Hrvati imaju što slaviti! – Uz izjavu 'C'e ben poco da celebrare – Malo se što tu ima slaviti' g. Paola Sardosa Albertinija", u *La voce del popolo* od 25. 9. 1993., objavljenom u *La voce del popolo*, 14. 10. 1993., "a narednih dana u svim hrvatskim dnevnim listovima posredstvom agencije HINA, koja je tekst proširila 'uz manja kraćenja', kako je i objavljivan, primjerice, u *Novom listu* od 21. 10. 1993. (Šeks, Vladimir. *Politika i politikanstvo u Istri*. Labin: Istarski glas, 1999., str. 145.). Uz to, knjiga sadrži i "Prigodni govor na završnoj večeri manifestacije – Sjećanje na egzodus Hrvata Istre za vrijeme Talijanske uprave i okupacije 1918. – 1943.", održan u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu 25. 10. 1997. te "uvodnu riječ autora".

Npr.: "Jedino nije navedeno koliko je namijenjeno 'Istrijanima' i s kolikim vlastitim institucijama raspolaže ta etnička skupina, druga najbronija koja se nudi u ovim pregledima odmah nakon 'etničke skupine' Hrvata" (nav. dj., str. 23).

"Da nešto u Zillijevoj apsolutizaciji 'krvi i tla' u istrijanskom ključu nije u redu osjetio je, po svojoj prilici i dr. Ivan Stanić (LS), upravo kolebajući se na samom zasjedanju skupštine Istarske županije i narednih dana između 'negativne', liberalne opcije i potrebe da se propita pozitivan, tj. jedan od postojećih, talijanaško-istrijski program IDS-a." (nav. dj., str. 23, 24).

"U Rovinju nakon opsegom ograničenih sukoba ali emotivno veoma mučnih u bolnici dr. Martin Horvat, kada su tamo na liječene stigli ranjeni hrvatski branitelji, sada imamo opsežniju repliku lokalne zadrnosti što je provode mjesni dućnosnici i dežurni intelektualci istrijske "rasne čistoće" – u odnosu, primjerice na populaciju od oko 600 obitelji Hrvata izbjeglih iz Srijema." (nav. dj., str. 27).

"Samo lokalna kvazieuropska umišljenost političkih i intelektualnih tumača istrijskog kampanilizma može ta krug ljudi smatrati nepotrebnima i nepoželjnima." (nav. dj.).

"IDS danas upravlja u Istri i Istrom velikim dijelom takvih javnih poslova čiji nositelji na mogu naprosto zanemarivati ovakav učestali stjecaj okolnosti, bez obzira koliko on uopće polazio od krutih činjeničnih okolnosti, a koliko od subjektivnih percepcija i svjetonazorskih standarda tiućih se sociokulturnih kategorija (mjera hrvatstva, narav istrijsanstva, stupanj ostvarenosti manjinskih prava...). IDS uravlja sredinama u kojima se ovi događaju manifestiraju!" (nav. dj., str. 29).

nja popraćenih vlasničkim natjecanjima, pri čemu je pojam *Istrijan* prepušten IDS-u. U tom su smislu tekstovi amblematski za razumijevanje strategija imenovanja i identiteta u posljednjem desetljeću 20. stoljeća u Istri.

Radikalnije od Šeksa, Pazinac Damir Delbianco (Hrvatska stranka prava, HSP) odvaja Istrane od Istrijana:

“Dio IDS-ova vodstva, komunjare odgojene u bizantsko-marksističkom duhu, s Paulettom, Kajinom i ostalima na čelu, najveća su nesreća koja se Istri mogla dogoditi. Njihovo djelovanje, vođenje i obmanjivanje IDS-a i istarske javnosti ide u smjeru destabilizacije Hrvatske u Istri, a krajnji je cilj da se prolije krv, rat između Istrana i ‘Istrijana’, a sve u jednom interesu, interesu srbočetnika i tršćanskih fašista.”²²

Promjene virtualnog identiteta, onoga što istrijanstvo od početka devedesetih počinje značiti, rezultira pogodbenom identifikacijom koju Nevio Šetić iskazuje riječima:

“Mi jesmo Istrijani, ali ako se u političkom smislu time manipulira, onda to nismo.”²³

Jer istrijanstvo je, prema Šetiću, u 1990-ima oživljeno kao nacionalna ili nadnacionalna, a ne zavičajna kategorija.²⁴ Kao “posljedica antihrvatske politike i sustavnog potiskivanja nacionalnog osjećaja među Hrvatima Istre za fašizma i komunizma”²⁵, ono je “supstitucija za hrvatstvo”²⁶; “IDS-ova politička konstanta, koja nije u suglasju s političkim trenutkom, a ni s temeljnim hrvatskim nacionalnim interesima. (...) Tu se vide sva neozbiljnost i avanturizam IDS-ove politike, koja samo kažnjava ovaj prostor...”²⁷

Prema Branimiru Crljenku

“[p]oziv na istrijanstvo kao nacionalnu identifikaciju, poziv je na razaranje hrvatskog etničkog tkiva Istre. (...) Nakon grubih nasrtaja što su ih

²² “Histria & Histerija”, *Feral Tribune*, 1. 5. 1995., Heni Erceg, Predrag Lucić.

²³ „Deklaracija o Istri” ne obvezuje nikoga”, 18. 4. 1995., *Večernji list*, Darko Đuretak, intervju s Nevijom Šetićem.

²⁴ “Talijani su ravnopravni s ostalima” *Obzor*, 3. 10. 1998., Ratko Petir, intervju s Nevijom Šetićem; “Mnogi ne razumiju predsjednikovu politiku” *Istarski glas*, 20. 11. 1998., Eleonora Vlačić, intervju s Nevijom Šetićem.

²⁵ “Mnogi ne razumiju predsjednikovu politiku” *Istarski glas*, 20. 11. 1998., Eleonora Vlačić intervju s Nevijom Šetićem.

²⁶ “Transgranična i demitalizirana Istra – utopija”, *Glas Istre*, 08. 11. 1994., David M. Fištrović.

²⁷ “Talijani su ravnopravni s ostalima” *Obzor*, 03. 10. 1998., Ratko Petir, intervju s Nevijom Šetićem; “Mnogi ne razumiju predsjednikovu politiku” *Istarski glas*, 20. 11. 1998., Eleonora Vlačić, intervju s Nevijom Šetićem.

na egzistencijalne supstance hrvatskog etniciteta u Istri s jednakim kobnim posljedicama počinila oba totalitarna sustava a (sic) našeg stoljeća: i fašizma i komunizma, devedesete godine našeg stoljeća dovode na istarsku političku scenu istrijanstvo kao treći antikroatistički nasrtaj na toliko puta u povijesti osporavan i potiskivan hrvatski jezični, kulturni i opće nacionalni identitet Istrana.”²⁸

Pritom se ontologizirano hrvatstvo nadaje kao unutarnja, nepromjenjiva bit što opstoji onkraj i unatoč sugestiji “puku kako se sve može biti ali nikako ono što jest – Hrvat u Istri”²⁹. Stoga “hrvatskog čovjeka u Istri ne treba tjerati da dokazuje svoje hrvatstvo. On je Hrvat po tome što jest.”³⁰

Nasuprot diskurzivno osvjetotvorenog nacionalnog kao kolektivno i pojedinačno idiosinkrazijskog, istrijanstvo nije ništa doli izraz supstitucije sebstva, primjer “bacanja pod noge” vlastitoga nacionalnoga bića” (Vladimir Šeks) (Šeks 1999: 61) nekompatibilnog postuliranoj nacionalnoj slici svijeta:

“Ne tako davno pročitao sam negdje izjavu jedne Istrijanke kako se Istrijankom ‘u nacionalnom pogledu’ tj. umjesto nacionalnoga opredjeljenja, izjasnila u znak prosvjeda zbog svega onog nerazumijevanja, koje u Hrvatskoj (a posebno u vrhovima) vlada prema onim posebnim i dragocjenim iskustvima i specifičnostima iz područja kulture, politike, u prvom redu iskustvima suživota itd.

Možda upravo ova izjava pogađa, na neki način, srž pitanja: nećete u Hrvatskoj naći primjera da bi ljudi, koji bi se inače izjasnili kao Hrvati, sada nekome za inat (svejedno na čemu bio zasnovan) tajili nacionalnu pripadnost, odnosno zamjenjivali je regionalnim supstitutom, svrstavajući se sušinski u nacionalno neopredijeljene. ‘Iz inata’ – kome? Samome sebi, svojoj suštini, svojim kulturnim i civilizacijskim izgledima za sebe i svoju djecu, svojem mjestu u međunarodnoj zajednici naroda?”³¹ (Vladimir Šeks)

Posežući za legitimacijom znanstvenog diskursa, “nacionalno neopredijeljeni” se Istrijani proglašavaju – s ogradom, jer je istraživanje, prema saznanjima Šeksa, nedovršeno – “nacionalno nedovršenima”:

²⁸ “Fantomske izjave o uklanjanju hrvatstva”, *Novi list*, 17. 11. 1993., Branimir Crljenko u pismu *Novom listu*.

²⁹ “Transgranična i demitalizirana Istra – utopija”, *Glas Istre*, 8. 11. 1994., David M. Fištrović.

³⁰ “IDS stoji pred dramatičnom unutarnjom krizom” *Vjesnik*, 8. 7. 1995., Andrea Latinović.

³¹ Šeks, Vladimir, nav. dj., str. 61, 62.

"Istrijanstvo, pogotovo 'iz inata' i sličnog motiva, tek je jedan pokazatelj koliko su Hrvati u Istri bili već u početku zaustavljeni u procesima kakve su svaki europski narod vodili prema građanskome društvu. Jedan projekt govori o istarskim Hrvatima kao 'nacionalno nedovršenima'; iako, koliko mi je poznato, ni to istraživanje nije dovršeno, pa se u strogo znanstveno-istraživačkom pogledu može za sada govoriti tek o polaznoj istraživačkoj pretpostavci."³² (Vladimir Šeks)

Naturalizacija hrvatstva postiže se biofizičkim terminima, pa se ono "u dubini našeg društvenog bića"³³ čuti, jer i mi, unutar "našeg društvenog bića" "...imamo te frekvencije koje je predsjednik Tuđman afirmirao u drugim dijelovima Hrvatske"³⁴. Takva naturalizirana etnonacionalna pripadnost stoga je predmet svojevrstne etničke introspekcije, ona se otkriva "duboko unutra", ondje gdje se naspram kontingentnog zamišlja bit:

"Istarskom čovjeku kada ga pitate da li je dobar Hrvat on će šutjeti jer on duboko u sebi osjeća svoje sastavnice."³⁵

Za to je ponekad i potrebna pomoć poput one "preporodnog lista" *Naše sloge* "koji je imao zadaću utjecati i pomoći Hrvatima Istre da prodru u najveće dubine svoga identiteta, svojih osjećaja..."³⁶

Kontrapostirano dubinama etničkog bića stoji istrijanstvo, supstitut hrvatstva, usmjereno, ne poput *Naše sloge* "prema unutra", već umotano "u nekakav staniol upitnih europskih vrijednosti i nakana".³⁷ Suprotno unutarnjoj biti, površina se nadeja kao lažna i moralno upitna. Svaka kontranaracija sučeljena nacionalističkom idealu jedinstva zajednice što narušava jedan specifično zamišljen poredak koji, među ostalim, počiva i na njezinoj konstituiranoj moralnosti i izvrsnosti ("Mi Hrvati imamo beskonačnu dobrotu"³⁸, Marino Golob, HDZ) biva moralno diskvalificirana:

³² Nav. dj., str. 62.

³³ "Iz Istre odlazi upravo onoliko novaca koliko iz svake druge županije, ali se vraća kudikamo više!", *Istarski glas*, 4. 4. 1997., Nenad Čakić, intervju s Neviom Šetićem.

³⁴ Nav. dj.

³⁵ "Znanje je osnova svega", *Novi list*, 7. 11. 1993., Selvina Benić, intervju s Neviom Šetićem.

³⁶ "Narodni list je spomenik Hrvatske pisane kulture i nitko se nema pravo poigravati s njegovim povijesnim imenom!", *Narodni list*, 7. 8. 2003., Tatjana Stupin, intervju s Neviom Šetićem.

³⁷ To "prokazivanje" naslaga istrijanstva da bi se došlo do njegove biti logički funkcionira kao uobičajeni, samo izokrenuti prosede pri procesu "ponovnog otkrivanja 'kolektivnog ja' uz pomoć filologije, povijesti i arheologije, (...) svojih korijena u 'etničkoj povijesti' kako bi se utvrdio autentični identitet ispod tuđih naslaga stoljeća" ([Smith, Anthony D.] Smit, Antoni D.: *Nacionalni identitet*, Beograd, 1998., str. 121).

³⁸ "Nova istarska samosvijest", *Arkzin*, 20. 4. 1995., Alen Anić.

“Da, ali kako bi lideri IDS-a bili ‘kod kuće u Zagrebu’, morao bi se ispuniti uvjet da Zagreb bude ‘kod kuće’ u njihovim glavama, i misaonom i moralnom pogledu. Za istrijanske procjene takav napor kao da nije dovoljno vrijedan”.³⁹

“Istrijanstvo forsiraju istarski Hrvati koji su izdali svoju narodnost.”⁴⁰
(Dušan Tumpić)

Odatle u predizbornim crtićima HDZ-a, u jednoj od predizbornih kampanja u prvoj polovici 1990-ih, Ivanu Jakovčiću predsjedniku IDS-a, suflira sam vrug,⁴¹ kao što je, na Prvom svjetskom kongresu Istrijana nastupom Marucie Vascon, talijanske izbjeglice iz Istre i članice talijanskog parlamenta “mefisto (...) opet došao po svoje”:

“Žalosna je u svemu tome uloga čelnika vladajuće nam stranke u Istri koji su se i ovom prilikom podičili plebiscitarnom podrškom Istre koju su dobili, ali koji su pokazali da sad moraju vraćati ono što im je dano, i to stotruko, jer mefisto je opet došao po svoje. A lijepo kaže naš narod: ‘Tko sa đavlom tikve sadi...’” (Josip Šestan, direktor Hrvatskog radija – Radio Pazina)⁴²

“Nije shvatljivo kako oni koji se pod plaštem istrijanstva jedini stvarno poigravaju etničkom slikom Istre, podmeću Hrvatskoj kao veliko zlo ono što sami neodgovorno čine.”⁴³ (Branimir Crljenko)

Takva je stvorena, moralno izvitoperena pozicija u diskursu nacionalizma logično i propadljiva, pa će “oni koji su pokušali ‘oplemeniti’ istarski mentalitet u konačnici (...) ostati suha grana na istarskom hrvatskom stablu.”⁴⁴

Metafora stabla⁴⁵ kojom se jednom društveno konstruiranom fenomenu pridaje

³⁹ Šeks, Vladimir, nav. dj., str. 68.

⁴⁰ “Histria & Histerija”, *Feral Tribune*, 1. 5. 1995., Heni Erceg, Predrag Lucić.

⁴¹ “Tužit ću HTV i HDZ”, *Nedjeljna Dalmacija*, 10. 2. 1993., Marinko Čulić, intervju s Ivanom Jakovčićem.

⁴² “Progutali smo i veće zalogaje”, 29. 11. 1994., *Večernji list*, pismo Josipa Šestana, direktora i glavnog i odgovornog urednika Hrvatskog radija – Radio Pazina Večernjem listu.

⁴³ “Fantomske izjave o ukidanju hrvatstva”, *Novi list*, 17. 11. 1993. pismo Branimira Crljenka.

⁴⁴ Istra između samodostatnosti i modernoga hrvatskoga društva, Albino Crnobri, 1. 11. 2003., intervju s Nevijom Šetićem, u: Šetić, Nevio: *Istarski razgovori ili Prilog viziji modernoga hrvatskog društva u Istri*. Zagreb, 2003., str. 260.

⁴⁵ Vladimir Šeks na jednom mjestu govori o “grani hrvatskog naroda” u Istri (Šeks, Vladimir: *Politika i politikantstvo u Istri*, Labin: Naši foji, Istarski glas, 1999., str. 62). Za Jakova Gumzeja Istra je “tisučljetna hrvatska maslina kojoj je stablo u domovini, a sjeme i ovdje i u svim zemljama svijeta; ona je bila i ostala najljepša ljepotica i vječna povijesna zagonetka Mediterana”. (“Čekaju svojih pet konfliktnih minuta”, *Vjesnik*, 17. 5. 1995., Jakov Gumzej, glavni tajnik Hrvatskog društva za zaštitu i promicanje ljudskih prava u pismu *Vjesniku*).

sociobiologijska datost⁴⁶ u odnosu prema suhoj grani zrcali temeljni stav nacionalizma o nacionalnoj pripadnosti kao najvažnijoj i "najzdravijoj"⁴⁷, stoga istrijanstvo IDS-a ima nestati ne na temelju političke konjunktore već – u diskursu koji je iz usko političkog, prebačen u polje biologije – uslijed neminovnosti prirodnih zakona, jer:

"Tumor je u biću lokalne stranke"⁴⁸ (Marino Golob, HDZ).

Nasuprot preživljavanju hrvatstva, "razni antihrvatski interesi od srpsko-jugoslavenskog do talijanaških i 'istrijskih' ispuhali su se, postali besmisleni i neživotni pokazujući svu svoju sterilnost."⁴⁹ (Nevio Šetić)

Riječ je o tipičnom toposu nacionalizma kao ehu klasične organicističke misli koja će u njemačkim romantičarima, napose u Moseru i Herderu, dobiti velike popularizatore. Prema organicistima, društvo je biološki organizam s pripadajućim, po njega determinirajućim agensima. Unutar diskursa nacionalizma, organizam je, naravno, eminentno "nacionalan".

Naspram takvog suštinskog, prirodom legitimiranog etničkog, Istrijani se, sa "psihozom" "proizvode" i "grade":

"Podloga tog teksta (Programa za kulturu suživota Odjela za talijansku nacionalnu zajednicu i druge etničke skupine, op. S. B.) je plurietničnost, gdje se podržava gradnja 'prosječnog Istrijana'. Pitam se kako izgleda taj prosječni Istrijan, ja takvog čovjeka ne poznajem. Prema tome, u prvom planu programa za kulturu suživota je Istrijanstvo pa se ja pitam za koga se to proizvode Istrijani. U drugoj polovici 19. stoljeća iredentistička politika stvarala (je) psihozu i pokušava proizvoditi Istrijane, prema principu jedan Istrijan više, u praksi jedan Hrvat manje."⁵⁰

Istrijanstvu kao konstruiranom hibridiziranom identitetu (na jednom je mjestu Dino Debeljuh izjavio kako je 70 posto brakova u Istri nacionalno miješanih) Šetić

⁴⁶ Diskurs nacionalizma rabi biologijske termine koji postaju popularni s darvinizmom. Stoga i "hrvatsko društvo ima svoj proces razvoja koji je naprosto nemoguće promijeniti. Naše sazrijevanje ima svoju uzlaznu fazu u integralnom razvoju Istre i Hrvatske u cjelini" ("IDS stoji pred dramatičnom unutarnjom krizom", *Vjesnik*, 8. 7. 1995., Andrea Latinović).

⁴⁷ Usp. Katunarić, Vjeran: *Sporna zajednica: novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 2003., str. 189. Usred jedne predizborne kampanje Istrom su se proširili leci anonimnih autora u kojima je stajalo: STOP AIDS.

⁴⁸ "Nova istarska samosvijest", *Arkzin*, 20. 4. 1995., Alen Anić.

⁴⁹ "Istra između samodostatnosti i modernog hrvatskog društva", Albino Crnobori, intervju s Nevijom Šetićem, 1. 10. 2003. u: Šetić, Nevio, nav. dj., str. 255.

⁵⁰ "HDZ optužuje IDS i Talijane da žele promovirati novu *istrijsku* naciju", *Jutarnji list*, 1. 3. 1999., Silvana Fable.

se, diskursom nacionaliziranog "multikulturalizma" što nacionalno prepoznaje kao osnovu identiteta, suprotstavlja argumentirajući:

"Istra je multikulturalni prostor koji valja njegovati, u kojem se svaka različitost može realizirati, ali ne na teret druge različitosti i ne na način da je Istranin/Istrijan, u jednoj osobi istodobno u jednom svom dijelu Hrvat, drugom Talijan, a u trećem Slovenac. Na taj način sigurno ne"⁵¹;

da bi na drugom mjestu, govoreći o onima koji su uz hrvatsko zatražili i talijansko državljanstvo, usporedbom lica s identitetom, retoričkim "Je li moguće živjeti s dva identiteta, s dva lica?"⁵² iskazao jednu, za etnonacionalistički sustav tumačenja nemoguću situaciju. To je identitetsko "pretapanje" ponovno izvrgnuto moralnom procjenjivanju, pa Šetić "grubosti i psovke" za jedne skupštinske sjednice Županije odriče Hrvatima i Talijanima, a pripisuje "talijanašima" i čelništvu IDS-a.⁵³

Nacionalna nesvedivost koju kroz istrijanstvo diskurzivno favorizira IDS izmiče određenju, ono je, onkraj civiliziranog, zamuljeno i neodredivo. Hotimice zagubljenih korijena ono je "pol tića, pol miša":

"I kad smo pomislili da je slomom euro i jugo-komunizma napokon došao kraj neciviliziranom ponašanju u Istri eto gdje se u ozračju nove i višestranačke hrvatske države pojavio u hrvatskoj Istri stranački val koji vraća način mišljenja i politiziranja što barata pojmom 'Istranina' kao nacionalnoga križanca kome su stoga korijeni hotimice zagubljeni. Takav 'Istranin' nije više pripadnik jednog od triju (nadali smo se napokon osviještenih i bogatih) naroda, on je sada jedino to, Istranin, mještanin Istre, regionalac, 'pol tića, pol miša' kako kažu Primorci za nešto zamuljeno i neodredivo! Strančarski mozak koji je programiran da tako pjeva i misli pokrenuo je

⁵¹ Šetić, Nevio. *Istarski razgovori ili Prilog viziji razvitka modernoga hrvatskoga društva u Istri*, Zagreb, 2003., str. 172.

⁵² "Dvojno državljanstvo: pravo ili etiketa", *Glas Istre*, 16. 9. 1994., Selvina Benić, intervju s Nevijom Šetićem.

⁵³ "IDS vode talijanaši!", *Slobodna Dalmacija*, 11. 9. 1998., Anita Malenica, intervju s Nevijom Šetićem.

⁵⁴ Doduše, HDZ relativno rano prepoznaje nezaobilaznost istrijanstva i regionalnog diskursa, ali se njegovo korištenje po tu stranku pokazuje relativno neučinkovitim. Primjerice, regionalizacija diskursa vrši se 1992. godine temeljno dijalektalnim predizbornim sloganom: "Zna se ki smo, ča smo i kamo gremo." Uz to, na izborima 1992. godine uz "svehrvatske" plakate, HDZ tiska plakate što se izravno obraćaju istarskim biračima. Na jednom stoje fotografije HDZ-ovih kandidata koji "drže sva tri ugla" Istre okružene žutim, europskim zvjezdicama. Drugi je sadržavao fragment Zemljine kugle s istarskim dijelom zemlje, mora i neba. Na zemljovidu Istre s tunelom Učka stoji nekoliko unutaristarskih prometnica i prometnica koje iz Istre vode u Europu, na što su upućivali natpisi

ruku koja je na jednom riječkom gradskom zidu napisala nedavno najrazorniji grafit koji smo ikada pročitao(sic): 'ZG = BG'."54 (Nedjeljko Fabrio)⁵⁵

To što većina političkih stranaka previđa regionalne dimenzije rezultiralo je njihovom marginalizacijom u Istri.⁵⁶ Tako su i loši rezultati HDZ-a u Istri potvrdili istrijanstvo kao nezaobilazan resurs na političkom tržištu, pa zaposjedanje te razine identifikacije, uz regionalizaciju diskursa, postaje dio stranačkih borbi. Riječi su Nevija Šetića: "Imam osjećaj da je Hrvatska demokratska zajednica postala 'istrijanski-ja' stranka od IDS-a..." Zato se u pokušaju HDZ-a da se dijelom "regionalizira" i tako postane konkurentan regionalnom političkom monopolizatoru, IDS-u, ističe, u biologističkoj metafori nicanja, što posredno aktivira pojmove dubine i ukorijenjenosti identiteta, kako je vodstvo HDZ-a "mahom sastavljeno od istarskih sinova poniklih na ovom prostoru" koji "jako dobro poznaju svoj kraj i svoje ljude" (Nevio Šetić)⁵⁷, ili:

"Mogu ovdje dodati i jednu svoju impresiju. Kada idem po Istri i kad se spomen HDZ, naši ljudi to povezuju s osobama koju su možda jedanput ili dvaput bile u Istri, znači gledaju nas kroz prizmu onih HDZ-ovaca koji djeluju na nekom drugom području na državnoj razini. Nemaju dovoljno osjećaja da primijete kako su ustvari u HDZ-u Županije istarske mahom ljudi iz ovih naših sela i naših prostora, ja sam iz Krmeda, Marino Golob je iz Berma, Ratko Ferenčić iz Malog Ježenja, Mario Sošić iz Brajkovići, Branko Močibob iz Karojbe itd." (Nevio Šetić)⁵⁸

Uz prisvajanje nominalnog istrijanstva nastoji se izmijeniti i njegov virtualni aspekt. Godine 2003., kada su sukobi na relaciji periferija – centar, porazom HDZ-a na nacionalnoj razini, bitno smanjeni, Šetić poistovjećuje "duboki istrijanski" i "neponovljivi stvarni hrvatski identitet", one segmente kojih je IDS kao, prema Šetiću, tobože najistarskija stranka lišen:

na karti, te dvosmjerna prometnica između Istre i Zagreba. Iz svemira, ostavljajući za sobom trag kometa, dolijeće u Istru hrvatski grb (Senjković, Reana. *Lica društva, likovi države*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2002., str. 135). U istoj kampanji HDZ se služi pjesmom "Krasna zemljo, Istro mila" koju izvode pjevači iz Istre.

⁵⁵ "Molitva za Istru", *Vjesnik*, 10. 9. 1994., Nedjeljko Fabrio.

⁵⁶ Banovac, Boris: *Društvena pripadnost, identitet, teritorije: sociološko istraživanje regionalne pripadnosti u Istri*, Rijeka, 1998., str. 129.

⁵⁷ "Na djelu je sukob Jakovčića i Delbianca", *Vjesnik*, 3. 2. 1996., Andrea Latinović, intervju s Nevijom Šetićem.

⁵⁸ "Iz Istre odlazi upravo onoliko novaca koliko iz svake druge županije, ali se vraća kudikamo više!", *Istarski glas*, 4. 4. 1997., Nenad Čakić, intervju s Nevijom Šetićem. S druge strane Ivan Jakovčić tvrdi: "Ova gospoda iz istarskog HDZ-a pokazali su se kao ljudi koji ne razumiju Istru, bez obzira na to što su, većina njih i rođeni u Istri." ("Istra u srcu", *Novi list*, 11. 2. 1993., Selvina Benić)

"Danas je doista opravdano postaviti pitanje kako to da se 'najistarskija stranka', kako IDS sebe često predstavlja, ne oslanja na vizije i djelo Balote, zašto mu duboki istrijanski, neponovljivi stvarni hrvatski identitet Istre u Istarskoj županiji nije bilo programsko nadahnuće."⁵⁹

Na istoj se motivacijskoj razini, zaobilazeći njegovu talijansku osnovu, ističe "hrvatskost" nominalnog identiteta:

"Danas, pak, ja istrijanstvo doživljam kao zemljopisnu kategoriju, izraženu i u dijalektu, gdje se u čakavskom narječju, jednom od najstarijih hrvatskih govora, za čovjeka koji živi u Istri kaže da je Istrijan."⁶⁰

Istovremeno s pokušajima istrijanizacije lokalnog HDZ-a, u stanovitom se smislu naglašava kroatizacija IDS-a, stranke koja je dala "žiteljima naše županije permanentne frustracije i osjećaj sukoba s onima koji su znali zaustaviti pošast s istoka i stvoriti državu"⁶¹:

"... i glavna stranka u Istri, IDS, u zadnje vrijeme svojim političkim djelatnostima je 'prešla preko Učke', jer je shvatila da joj je jedini put opstanka u hrvatskom korpusu u izgradnji modernog hrvatskog društva. Jer, da djeluje suprotno, ne bi imala, u ovom času jačanja i stvaranja hrvatske države, šanse."⁶²

4.

Dijelom, u odnosu na nacionalnu ideologiju što je od početka devedesetih godina 20. stoljeća u najvećoj mjeri kreira HDZ, partikularne će interese usmjerene na teritorijalni vid društvene pripadnosti promicati IDS. Stoga je, istovremeno s kroatizacijom Istre, između ostalog i putem simbola i interpretacija povijesti i kulture, odnosno značenja koja se njihovom uporabom proizvode, moguće pratiti proces njezine istrijanizacije, čija je, na institucionalnoj razini, glavna ova regionalistička stranka. Proces proizlazi iz činjenice da su kolektivni identiteti važna sredstva mo-

⁵⁹ Istra između samostalnosti i modernoga hrvatskoga društva, Albino Crnobri, 1. 11. 2003., intervju s Neviom Šetićem, u: Šetić, Nevio, nav. dj., str. 256.

⁶⁰ "HDZ optužuje IDS i Talijane da žele promovirati novu istrijansku naciju", *Jutarnji list*, 1. 3. 1999., Silvana Fable.

⁶¹ Zabrinutost Janka Brečevića za sudbinu Darka Galanata samo je povod za rušenje legalno izabranog rukovodstva HDZ-a, *Istarski glas*, 18. 10. 1996., Eleonora Vlačić, intervju s Neviom Šetićem.

⁶² "Teško je graditi hrvatsko društvo u Istri, jer se suočavamo s posljedicama 70-godišnjeg odnarođivanja!", *Zadarski list*, 21. 3. 1996., Ivica Marijačić, intervju s Neviom Šetićem.

bilizacije i uspješnosti na političkom tržištu. Profitiranje od glasnogovorništva neke mobilizirane grupe, odnosno njezina identiteta, korelira s važnošću koju taj identitet posjeduje po njegove nositelje. Otuda je logično da se suvremeni regionalistički pokreti, kako tvrdi D. W. Urwin, redovito pozivaju na neki oblik etničkog identiteta,⁶³ pri čemu je očigledna prednost stranaka koje tendiraju na glasnogovorništvo grupe koja već ima formiran regionalni, etnoregionalni, etnički – ukratko: nekakav oblik kolektivne pripadnosti. Efikasnost etniciteta (a ovamo možemo uvrstiti i njegove alotrope) pritom leži u činjenici da on, kombinirajući interese i afektivne veze, predstavlja sredstvo političke mobilizacije⁶⁴. Istrijanstvo je stoga postalo temeljnim resursom oko kojeg će se zbivati interpretativne i simboličke borbe na regionalnom političkom tržištu. Ono je, napose u borbama za vrijednosnu poziciju najvažnijeg identiteta, hrvatstvu unekoliko konkurentska lojalnost.

Kontranarativi o granicama “nacije” koji su dezintegrirali bivšu Jugoslaviju,⁶⁵ postavši unutar matičnih država dominantni, sučeljeni su novim kontranarativima. Hrvatska je vladajuća pripovijest, s moćnijom diskurzivnom strategijom, antagonizirana istarskim kontranarativom koji u pitanje dovodi neke temeljne nacionalno mobilizirajuće pojmove: jedinstvenost ontologiziranog “hrvatskog bića”, zajedničku “hrvatsku sudbinu”, na vrijednosnoj razini nacionalnom pretpostavljajući regionalni identitet:

“Nacionalno distingviranje građana ovoga prostora smatra se neuputnim i anakronim mjerilom sa stanovišta organizacije i funkcioniranja suvremenog civiliziranog društva, a isto tako i sa stanovišta zajedničkog ‘nacionalnog’ interesa, jer su građani ovog prostora u svom dosadašnjem življenju, istinski i stvarno postigli uzornu harmoniju, pa bi svako nacionalističko i nedobronamjerno ingeriranje sa bilo koje strane dovelo do narušavanja i poništenja te skladnosti. Ovakvo zalaganje je posljedica nemilog povijesnog iskustva građana ovog prostora, koji su u davnoj i nedavnoj prošlosti bili izloženi etničkim potresima u vidovima egzodusa, kao humane (sic) i demokratski nedopustivog oblika masovnog iseljavanja iz svoje postojbine, prouzročenih po svojim provodiocima više motivima nacionalističkih nego ekonomskih pobuda, a što je u svakoj takvoj pojavi rezultiralo gospodarskim i duhovnim nazadovanjem.”⁶⁶

⁶³ Prema: Banovac, Boris, nav. dj., str. 125.

⁶⁴ [Poutignat, Philippe; Streiff-Fenart, Jocelyne] Putinja, Filip; Stref-Fenar Žoslin: *Teorije o etnicitetu*, Beograd, 1997., str. 109.

⁶⁵ Yuval-Davis, Nira: *Rod i nacija*. Zagreb, 2004., str. 80.

⁶⁶ Programska deklaracija Istarskog demokratskog sabora, U: Đurić, Dragan; Munjin, Bojan; Španović Srđan: *Stranke u Hrvatskoj*, Zagreb, 1990.

Riječima Marija Sandrića (IDS):

"Nacionalna pripadnost je stvar svakog čovjeka, neka je drži za sebe, doma u familiji, a čim je na ulici on je Istrijan, radnik i žitelj ovog područja."⁶⁷

Naspram doktrinarne jezgre ontologiziranog hrvatstva, u dijalektičkoj se napeposti mobilizira, najvećma djelovanjem IDS-a, istrijanstvo kao postojeći nominalni identitet. U bitnom artikulirajući ono virtualno istrijanstva, IDS, odnosno HDZ ipak nisu jedini izvori te resemantizacije. Vođeni od HDZ-a i IDS-a, nacionalni i regionalni pokreti otežavaju jasno lociranje i omeđivanje struja *top/down* utjecaja.⁶⁸

Iako usmjeren na niz pragmatičnih ciljeva, maksimizacije ekonomskih i socijalnih aspekata regije, aktiviranje afektivnih resursa, napose kroz istrijanstvo, stvorilo je relativno trajnu privrženost birača IDS-u. Novinar *Politike* u srpnju 1990. godine upravo istrijanstvo apostrofira kao IDS-ov najjači resurs:

"Programski orijentisana kao moderan građanski partijski centar, ova stranka je stekla popularnost pre svega zahvaljujući promociji osećanja istrijanstva kao izraz zajedničkog višenacionalnog življenja na jednom prostoru, a ne kako joj to imputiraju kroatocentrične stranke – kao pokušaj stvaranja nekakve nadnacionalne ili transnacionalne kategorije stanovništva."⁶⁹

Slučajno se poklapanje dana registracije IDS-a s danom sv. Valentina 1997. godine retroaktivno koristi da bi se iskazala afektivna veza IDS-a s Istrom:⁷⁰

"Nije baš slučajno što je IDS osnovan upravo na Valentinovo, Dan zaljubljenih. Svi smo mi zaljubljeni, ako već ne u osobu, a onda bar u neku ideju, a naša je ideja Istra."⁷¹ (Ivan Jakovčić)

⁶⁷ "Kavez za frustrirane papige", *Borba*, 6. 6. 1991., Dragana Šverko.

⁶⁸ Na stanovitu "usaglašenost" elitnih i neelitnih slojeva ukazuje Dunja Rihtman-Auguštin govoreći o oživljavanju zabranjenih rituala i simbola na početku 1990-ih u Hrvatskoj: "Promjena društvenog sustava na početku devedesetih trebala je novu, legitimirajuću verziju povijesti, zajedno s ritualima i simbolima, koji će nadomjestiti dotad ovjerenu socijalističku povijest. Oživljavanje zaboravljenih i zabranjenih tradicija i simbola, jednako kao i uspostavljanje novih nacionalnih političkih rituala, dogodilo se stoga ne samo i ne jedino kao smišljena politička akcija i manipulacija nego kao više ili manje spontani odgovor na zahtjeve i nedaće tih slojeva i tih pojedinaca koji su, uostalom, tvorili onaj dio biračkoga tijela što je pobijedio na izborima 1990. i koji su nakon toga uzeli maskirne uniforme hrvatskih vojnika i ginuli." (Rihtman-Auguštin, Dunja: *Ulice moga grada: antropologija domaćeg terena*, Beograd: Čigoja štampa, 2000., str. 30).

⁶⁹ "Korak ispred drugih", *Politika*, 9. 7. 1990., D. Julius.

⁷⁰ Vjerojatno je kasnija interpretacija i ona koja okrenutost koza prema zapadu u grbu IDS-a povezuje s IDS-ovom europskom orijentacijom.

⁷¹ Na to novinarka Andrea Latinović domeće kako neki IDS-ovci neformalno priznaju "da nitko od osnivača nije imao pojma da je 14. veljače nekakav Dan zaljubljenih već da je stranka jednostavno

I na svečanosti dvanaeste godišnjice osnivanja IDS-a, 2002. godine, "upravo zbog spominjanja istrijanstva, 'koje je definitivno priznato i u Statutu istarske županije', IDS-ov je predsjednik izmamio najveći pljesak. Sve ostalo, o gospodarskim prilikama, o želji i namjerama da se nezaposlenost prepolovi, pa čak i one o stvaranju euroregije Istre ili o visokom stupnju autonomije, nisu izazvale toliko oduševljenja"⁷², bilježi novinarka Silvana Fable. Ljubav kao resurs na političkom tržištu prisutna je i na parlamentarnim izborima 2007. godine kada IDS-ov predizborni slogan glasi: "Ja volim Istru, a ti?"

Uspostavljena kontrola nad temeljnim pojmovima nužnima za uspješnost na regionalnom tržištu, pa i sami izborni rezultati IDS-a, ovjeravaju njegovu poziciju glasnogovornika identiteta, što se verbalno reproducira u "mi" govoru koji tvrdi da "smo naprosto svi u Istri – IDS"⁷³ (Ivan Jakovčić)⁷⁴, "... mi u Istri, mi IDS-ovci..." (Ivan Jakovčić)⁷⁵, a da je IDS "istarska opcija Istre" (Ivan Jakovčić).⁷⁶

Paralelno s istrijanizacijom Istre istrijaniziraju se politički akteri. Nisu to samo sinovi što niču na istarskom tlu, dubokim korijenima sudbinski i nerazmršivo urasli u (hrvatsku) Istru. Narativima nacionalno unificirane kulture suprotstavljen je diskurs specifičnosti kojim se Istra izdvaja kao topos na kojem se "međusobno prožimlju dva svijeta: onaj mediteranski i onaj miteuleuropski", Jakovčić se, baš poput Istre "razapet između Mediterana i Srednje Europe, između *kroštula* i *zaherice*, čitav svoj život, a čini mi se da je takva i cijela Istra" nadaje kao njezina emanacija koja se potvrđuje isticanjem odrastanja u "mediteranskom Poreču" i sadašnjeg života u "miteuleuropskom Pazinu".⁷⁷

Uz autoemanacijski prosede, unovčiv u sferi političkog, simboličke se dionice zadobivaju i iskazivanjem istarske kulturne verziranosti. Kada Jakovčić ističe kako bi o kuhinji Istre mogao govoriti satima⁷⁸, tim obiljem resursa upućujući na vlasti-

osnovana slučajno toga dana". "Jakovčić jedini gospodar Istre", *Nedjeljna Dalmacija*, 21. 2. 1997., Andrea Latinović.

⁷² "Tko su Istrijani?", *Jutarnji list*, 17. 2. 2002., Silvana Fable.

⁷³ "Istra u srcu", *Novi list*, 11. 2. 1993., Selvina Benić.

⁷⁴ Na drugom mjestu, u taktičkom distingviranju sebe od Tuđmana, IDS-a od HDZ-a, Jakovčić pak tvrdi: "Prvo, morate znati da ja nikada, za razliku od nekih drugih u Hrvatskoj, ne polazim od formule Jakovčić – IDS – Istra." ("I o građanima Istre ovisi hoće li ona postati država", *Vjesnik*, 16. 6. 1994., pismo Ivana Jakovčića povodom reagiranja Hrvatsko-američkog društva "Veli Jože": "Istarsko društvo 'Veli Jože' nije osnovao HDZ", *Vjesnik*, 28. – 30. 5.).

⁷⁵ "Jakovčić: Dr. Mihanoviću, Istra je antifašistička i antinacionalistička, svidalo se to HDZ-u ili ne", *Jutarnji list*, Silvana Fable.

⁷⁶ "Autonomna pokrajina Istra?", *Vjesnik*, 23. 1. 1991., Inoslav Bešker.

⁷⁷ "Playboy intervju: Ivan Jakovčić", *Playboy*, studeni 2000.

⁷⁸ Nav. dj.

tu kulturno-regionalnu kompetenciju što ga legitimira na regionalnom političkom tržištu, tada se, svezujući implicitno kulturnu kompetenciju i politički proces, služi istom logičkom premisom kao i Drago Orlić, koji Jakovčiću tu istu kompetenciju odriče zato što ovaj, na izboru najljepše koze nije bio kadar prepoznati "pravu istarsku kozu":

"Ninu Jakovčiću je Istra postala pretijesna i on sve teže prepoznaje vrijednosti istrijanstva. Nedavno smo imali izbor najljepše koze, pa smo Nino i ja bili u žiriju, zapravo, on je bio predsjednik žirija. I od svih koza nije prepoznao baš onu jednu malu, što je bila prava istarska koza."⁷⁹

5.

Istrijanstvo kao središnji afektivni IDS-ov resurs u 1990-ima, uz već prisutne stereotipe o miroljubivim, povučenim, unekoliko neprobitačnim, sklonim fatalizmu itd. Istrijanima, političkom se preradom puni novim, barem iz *down* perspektive, značenjima. Politički procesi u Istri u 1990-ima oprimjeruju međudjelovanje zatečenih i "proizvedenih" čimbenika u dinamici regionalne identifikacije.⁸⁰

Dok u diskursu HDZ-a "duboko unutra" stoji hrvatska etnička srž, u diskursu se IDS-a "unutarnjost" ispunjava istarskom pripadnošću:

"Pjesmu 'Krasna zemljo, Istro mila' od njezinog je nastanka istarski čovjek vezivao, ponajprije uz vlastitu unutarnju pripadnost svom rodnom istarskom kraju, njegovoj predanosti Istri, životu i suživotu ljudi ovoga podneblja, te snažnim osjećajem ponosa i oduševljenja vječnom i neponovljivom Učkom, gradovima, rijekama, istarskim morem i otocima, povijesno vezanim uz Istru."⁸¹

Ondje gdje jedno diskurzivno proizvođenje, "u najvećim dubinama svog identiteta, svojih osjećaja", pronalazi hrvatstvo, opozicijsko čitanje nalazi istrijanstvo:

"Istrijanstvo je definitivno prisutno na ovom području, pa mu treba omogućiti da izađe iz srca ljudi, da ne ostane zatomljeno"⁸² (Ivan Jakovčić), zajedno s ostalim umreženim pojmovima poput transgraničnosti koja je "imanentna istarskom čovjeku" (Ivan Jakovčić).⁸³

⁷⁹ "Raspolučeni poluotok", *Feral Tribune*, 2. 2. 2002., Igor Lasić.

⁸⁰ Banovac, Boris, nav. dj., str. 129.

⁸¹ Himna Istarske županije, stranice Istarske županije/ Regione istriana. <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=197>.

⁸² "Istrijanstvo", *Vjesnik*, 25. 3. 1994., Mirko Urošević.

⁸³ "Nije nam cilj Republika Istra niti selidba u drugu državu!", *Slobodna Dalmacija*, 9. 8. 1993., Edi Jurković.

Dok nacionalizam radi na legitimnosti poretka u kojem etničke granice jesu podudarne s političkim,⁸⁴ regionalizam čini slično u pokušaju da zamišljene granice regije oslobodi ikakvih drugih granica:

“Istra je, kažu u IDS-u samo u ovom stoljeću promijenila pet državnih stanja i nikad je nitko ni za što nije pitao. Istra je umjetno podijeljena. Vrijeme je da opet bude cjelina.” (Sanja Modrić)⁸⁵

Ono “izvana” narušava “unutarnje”: *convivenzu*, transgraničnost, autohtonost, identitet. U prošlosti:

“ISTRA je područje iz kojeg su egzodusi autohtonog stanovništva poticali pritiscima izvana prijetili gubitku njezinog identiteta”⁸⁶,

jednako kao i danas:

“Što se našeg odnosa prema prognanicima tiče, Tuđman je u više razgovora što smo ih imali s njim direktno prijetio da će Istru naseliti s 30.000 do 40.000 prognanika. A toliko je ljudi htio doseliti Mussolini kad nije bio zadovoljan stupnjem talijanizacije Istre. Režimi se mijenjaju ali metode ostaju, no Istra je bila neposlušna za svaki režim.”⁸⁷ (Ivan Jakovčić)

⁸⁴ Gellner, Ernest: *Nations and Nationalism*. Ithaca, NY, 1983., str. 1.

⁸⁵ "Istarski pokret otpora", *Feral Tribune*, 10. 8. 1993., Sanja Modrić.

⁸⁶ <http://www.istra-istria.hr/index.php?id=261>, iz ovog se dokumenta ne može točno datirati citat. Širi, on izgleda ovako: "Skupština Istarske županije, na sjednici održanoj 30. ožujka 1994. godine donosi STATUT ISTARSKE ŽUPANIJE. Županijska je skupština, na sjednici održanoj 23. rujna 2002. godine donijela odluku o proglašenju Dana Istarskog statuta - la Giornata dello Statuto istriano, koji će se u Istarskoj županiji obilježavati i slaviti 30. ožujka.

U uvodnom je dijelu Statuta istaknuto:

- ISTRA je višetnička, višekulturna i višejezična zajednica u kojoj se priznaje i štiti slobodno izjašnjavanje građana i čuva dostojanstvo pojedinca
- ISTRA je područje gdje svaki građanin ili zajednica uživa puno pravo izražavanja, poštovanja, osiguranja i razvoja društvene, etničke, vjerske, kulturne, političke i jezične slobode i samosvijesti
- ISTRA je područje čiji su građani i prije drugog svjetskog rata pružili otpor fašizmu, te se masovno svrstali uz antifašističku koaliciju, protiv sila koje su prijetile da pogaze principe slobode, jednakosti i ravnopravnosti naroda i građana
- ISTRA je područje iz kojeg su egzodusi autohtonog stanovništva poticali pritiscima izvana prijetili gubitku njezinog identiteta
- ISTRA je područje u kojem građani koji pripadaju različitim društvenim, etničkim i vjerskim zajednicama imaju pravo da sudjeluju u regionalnim i lokalnim poslovima
- ISTRA je područje koje poštujući jedinstvo i nedjeljivost Republike Hrvatske, a posebno nepovredivost njezinih granica, teži regionalnoj samoupravi i transgraničnoj suradnji."

⁸⁷ "Istra je svakom režimu bila neposlušna", *Arkzin*, 5. 8. 1994., Davor Jambor, intervju s Ivanom Jakovčićem.

Nasuprot onome "izvana" stoji "kuća":

"Danas konačno hoćemo svoju kuću da nama bude ugodnije a susjedi-
ma dobro"⁸⁸ (Ivan Pauletta, zagovarajući projekt Zemlja Istra, još kao član
IDS-a).

Ili:

"To je poruka straha, poruka ugroženosti. Mi smo takvom ponašanju
hrvatske vojske podvrgnuti od prvog dana uspostave hrvatske države. Tak-
vi smo da se nećemo tim istim sredstvima boriti protiv toga, ali osjećam
duboku odbojnost prema nosiocima takve vlasti. No, to je samo rezultat ne-
sporazuma između građana Istre i Franje Tuđmana koji je prilikom svojeg
prvog boravka ovdje u Istri poručio građanima: 'Ako vam se ne sviđa, možete
otići!' Mislim da se tako ne dolazi u tuđu kuću."⁸⁹

U kući, regionaliziranim "mi", autentiziranim uporabom dijalekta, kreiraju se
Drugi, kao gospodari:

"Svi ti naši gospodari i države ča su se kambjivale od stare Rome i
Venecije do Austrije, Italije i Jugoslavije, pak do Hrvatske i Slovenije, na nas
su gledali nikako po boku."⁹⁰ (Luciano Delbianco, IDS)

Unutra, u istarskoj kući, locira se "suživot" – "ono što je u Istri najsvetije"⁹¹ (Da-
mir Kajin).

Ovdje je riječ o jednoj strani ideološke konstrukcije *supstancijalnog mi*, onog što
počiva na regionalističkoj legitimaciji i stoji nasuprot etnonacionalne koja polaže
pravo na slično, samo *etničko mi*. Diskurzivna borba nameće odgovor na pitanje: čija
je i gdje je *naša kuća*? Drugim riječima, riječ je o diskurzivnim nastojanjima da se
konstruira oprirodjeni kolektivni (izvan)povijesni subjekt koji, kada se situira u
povijesno, jest autentični, patnički i(li) herojski protagonist čiji položaj u sadašnjosti
ponovno biva suočen s onim pogibeljima s kojima se unutar povijesnog vremena
suočavao. Riječ je, zapravo, o akterima koji su prethodili samima sebi⁹², ali se taj
njihov nedostatak, kako je pokazano, nadoknađuje zamišljanjem jezgre koja se in-
trospekcijom dotiče ili, "poljupcem Trnoružice", budi.

⁸⁸ "Da, Istra je okupirana", *Feral Tribune*, 29. 12. 1997., Heni Erceg, intervju s Ivanom Paulettom.

⁸⁹ Nav. dj.

⁹⁰ "Zaboravili' da su u Hrvatskoj", *Večernji list*, 18. 4. 1995., Darko Đuretek.

⁹¹ "Zastavu je skinula odgovorna osoba Istarske županije", *Novi list*, 16. 2. 1999., Aleksandar Bulajić.

⁹² O "hrvatstvu" neelitnih slojeva u Istri u 19. stoljeću vidi u: Blagonić, Sandi: *Geneza i razvoj subetničkih skupina u Istri od 16. stoljeća do danas*, magistarski rad, rukopis, 2002.

Patnički, u svakom slučaju ugrožen mobilizacijski agens nalazimo na objema diskurzivnim stranama. Onda kada se osniva Zajednica udruga Hrvata u Istri "jer se Hrvate u Istri ponižava, a hrvatsko nacionalno biće rastiče i zatire" (Emil Kazimir Žeravica), jer "Hrvat u Istri danas je teško biti" (Marija Mikac), jer "imamo Kajina, ali ni Abel nije umro, dok Jakovčića plaća politička talijanska iredenta"⁹³ ili kada je, s druge strane: "Istra (...) materijalno, duhovno, kadrovski i vojnički porobljena, a sve je više grijeh biti Istrijan".⁹⁴

Možemo zaključiti kako je tijekom 1990-ih uočljiva monopolizacija pojma *Istrijan* (zajedno s mrežom pojmova poput *convivenze*, tolerancije – što čini ujedno i inovacijska natjecanja) koju provodi IDS. Istovremeno je moguće locirati niz negativnih taktika unutar procjenjivačkih natjecanja kojima IDS-u suprotstavljene grupe nastoje tom pojmu umanjiti njegovu (moralnu) vrijednost. One su popraćene ekspanzionističkim nastojanjima da se naziv Istrijan zamijeni nazivom Istranin. Kao nezaobilazan resurs na regionalnom političkom tržištu, pojam se uvlači i u polje vlasničkih natjecanja shvaćenih kao pokušaj da se izvrši demonopolizacija pojma interpretativnim prosedeom prema kojem "duboki istrijanski" identitet istovremeno jest "neponovljivi stvarni hrvatski identitet Istre", tvrđenjem da i sam pojam pripada "čakavskom narječju, jednom od najstarijih hrvatskih govora".

Kako je iz ranijeg dijela teksta razvidno, istrijanstvo se, u diskursu IDS-a, uvlači u mrežu pojmova od kojih je jedan od najvažnijih *convivenza*. Ona se, politički tretirana i u vlasništvu IDS-a naturalizirana, pretače i u polje znanstvenog diskursa. Pišući o regionalnom identitetu u Istri, Boris Banovac sažeto repetira IDS-ovu matricu o *convivenzi*, iako je sličnim, zrcalnim selekcioniranjem, moguće izgraditi alternativnu, inverznu interpretaciju. Ovdje se, u osobitoj moralnoj geografiji, uz konstruiranje postojanja današnjih etnonacionalnih skupina u "tisućljetnu povijest" ovjerava politički diskurs interpretacijom *convivenze* što, duboko unutra, stoji "istar-ski" supstancijalna, dok se *locus* izvora sukoba eksternalizira:

"Suživot (*convivenza*) u Istri nije politička fraza, već vrijednost koja je nastala u uvjetima povijesne nužnosti zajedničkog življenja. (...) Čak i u razdobljima najvećih sukoba, ova je vrijednost izbijala na površinu i predstavljala osnovu na kojoj se uvijek iznova mogao reafirmirati multikulturalizam kao bitno obilježje subkulture ovog područja."⁹⁵ (...) Pri tome može na prvi pogled zvučati

⁹³ "Osnovana Zajednica udruga Hrvata u Istri", *Jutarnji list*, 20. 12. 1998., S. Fable.

⁹⁴ "Spriječiti novi eksodus Istrana", *Glas Istre*, 7. 3. 1992., E. Ambrozić.

⁹⁵ Prispodobiva ovoj tvrdnja je Ivana Jakovčića (što supstancijalizira "duh Istre" kako je "Istra (...) imala u svojoj povijesti nesreću da upozna fašizam i njegove metode, ali njezin duh to nije moglo razoriti". ("Istra je svakom režimu bila neposlušna", *Arkzin*, 5. 8. 1994., Davor Jambor.)

paradoksalno tvrdnja da su se upravo zahvaljujući multikulturalizmu u Istri jedino i mogli tisućljećima održati posebni etnički identiteti, uključujući i onaj hrvatski. Teritorijalno i politički odvojeni od širih matičnih grupa, hrvatski i slovenski etniciteti (ali povremeno i romanski) bili su podložni stalnim asimilacijskim pritiscima. Otpor tendencijama brisanja identiteta, koje su pretežito dolazile "izvana", bio je moguć samo pod pretpostavkom visokog stupnja tolerancije "unutar" istarskog društva, bez obzira na etničke i socijalne podjele. Multikulturalizam je na sasvim konkretan način povećao sposobnost otpora asimilacijskim tendencijama. Najvažnija vrijednost istarskog multikulturalizma uvijek je bio upravo suživot (*convivenza*). Svoj, u osnovi etički značaj, *convivenza* je možda najbolje potvrdila u uključivanju istarskih Talijana u antifašistički pokret. Utoliko više što je 1943. godine bilo jasno da borba protiv fašizma u Istri znači istovremeno i borbu Istre za teritorijalno razgraničenje glavnine istarskog teritorija od talijanske države. Drugi puta u ovom stoljeću vrijednost suživota u Istri dovedena je u pitanje u tijeku egzodusa talijanskog pučanstva Istre nakon Drugog svjetskog rata. Ali čak ni drama takvih razmjera nije rezultirala na području Istre mržnjom i revanšizmom kakve bi se moglo možda i 'razložno' očekivati. Ova činjenica samo potvrđuje tvrdnju o dubokoj povijesnoj utemeljenosti subkulture međuetničkih i interkulturalnih odnosa kakva je karakteristična za ovaj kraj."⁹⁶

Slično tome, u mahom nerazumljivu atribuiranju problematične analitičke snage, Elvi Piršl Istru određuje kao međuprostorni pojas, kao plurikulturalni i plurijezični teritorij, čiji se snažni interkulturalni identitet zrcali u "a) prihvatanju postojećih i novih kulturnih elemenata; b) povećanju širine i dubine viđenja, ali i u njegovu mijenjanju; c) većem samorazumijevanju, samoprihvatanju i samopouzdanju; d) povećanoj otvorenosti i fleksibilnosti; e) povećanju kreativnosti koja će omogućiti suočavanje s novim izazovima."⁹⁷

Supstancijalnost "istarske *convivenze*" i njezinu "stoljetnu plurietničnost" nemoć je razumjeti izvan konteksta političke konstelacije, odnosno ideološki konstruirane zbilje 1990-ih. Tijekom 1990-ih uočljiva je monopolizacija pojma Istrijan zajedno s mrežom niza pojmova poput *convivenze*, tolerancije od strane IDS-a, također i negativne taktike kojima IDS-u suprotstavljene grupe unutar procjenjivačkih natjecanja nastoje umanjiti njegovu (moralnu) vrijednost. One su popraćene ekspanzionističkim nastojanjima da se naziv Istrijan zamijeni nazivom Istranin.

⁹⁶ Banovac, Boris, nav. dj., str. 122, 123.

⁹⁷ Piršl, Elvi. "Istra i interkulturalni odgoj", u: *Društvena istraživanja* 25-26: *Izazovi interkulturalizma*, 1996., str. 905.

Diskursu specifičnosti što argumente nalazi u naglašavanju jedne statične, na trenutke nepovijesne *convivenze* i plurietničnosti moguće je suprotstaviti nekoliko protuargumenata. Naime, malo je koja europska regija monoetnička.⁹⁸ Također, mnoga područja zahvaćena ratom u 1990-ima upravo jesu bila plurietnička i upravo je višetetničnost podrazumijevala određeni stupanj suživota kakav se u 1990-ima gotovo ekskluzivistički, supstancijalno i zato krivo, pripisuje Istri. Onda kada se međutim spominju sukobi na istarskom poluotoku, uočljivo je nastojanje da se u njima umanjí sudioništvo "Istrijana", "istarskog puka", osim kao pukih nemoćnih protagonista. U tom smislu jest moguće detektirati čitav jedan diskurzivni napor da se svaki sukob na području Istre pripiše nečemu "izvana" iako bi, istom logikom, svaka regija, svaki ili većinu svojih sukoba mogla pripisati širim ideološkim, izvanregionalnim agensima. Unutaristarski sukobi, funkcionalno su polazište konstrukcije regionalnog martirija čije razrješenje dolazi s objavom regionalne "radosne vijesti"⁹⁹, ostvarenjem zlatnodobnog odlučivanja o "vlastitoj, regionalnoj, sudbini".¹⁰⁰ Suprotno tome, niz je kolektiviteta na području Istre tijekom povijesti ulazilo u manje ili više nasilne sukobe i Istra se ni po tome ne izdvaja od onih od kojih se diskursom specifičnosti hoće ograditi. Uz to, narativi o stoljetnom, pa čak i tisućljetnom (etničkom) suživotu podrazumijevaju (etničke) aktere, ali njih ovdje uglavnom nema. Zasiurno, niz drugih razina kolektivnih pripadnosti u uvjetima predmoderne agrarne strukture, ponajprije seoska, župska, banderijska, dobjeglička ili starosjedička jesu imale važnost, za razliku od etničke, odnosno etnonacionalne, koja, kada je riječ o neelitnim slojevima, tijekom 19. stoljeća gotovo i ne postoji: Hrvati u Istri, njezini neelitni slojevi, etnička su kategorija, ne i zajednica.¹⁰¹ Ukratko, u pokušajima, kako

⁹⁸ Tako Richard Jenkins dekonstruirajući jedan napor za konstrukcijom velštva primjećuje kako "opisati Wales kao pluralno društvo zapravo znači ne reći bogzna što. Evropa, kao i najveći dio ostatka svijeta oduvijek je bila gusti čestak kulturnog pluralizma" (Jenkins, Richard [Dženkins, Ričard]: *Etnicitet u novom ključu: argumenti i ispitivanja* Zemun: Biblioteka XX vek, Beograd: Čigoja štampa, 2001., str. 258).

⁹⁹ Na zasjedanju u Istarskoj sabornici u Poreču donošenje Statuta Istarske županije popraćeno je riječima Ivana Jakovčića kako statut predstavlja "radosnu vijest za jednu novu Hrvatsku" ("Povijesni kontinuitet i osobitosti", *Vjesnik*, 1. 4. 1994., Mirko Urošević).

¹⁰⁰ "Imamo takvu Istru u kojoj će Istra odlučivati o Istri" (Dino Debeljuh), ("Nova istarska samosvijest", *Arkzin*, 20. 4. 1995., Alen Anić), a to će ostvariti kroz IDS: "Istra neće plaćati nikakav danak zato što je glasovala za IDS već će moći naplatiti time mnoge račune koji su nepodmireni u povijesti Istre jer će Istra sa svojim osobujnim načinom političkog izražavanja sada moći zaista početi operacionalizirati ono što želi većina njenih građana. To je stvaranje jednog pravog identiteta naše regije" (Ivan Jakovčić; "Istra u srcu", *Novi list*, 11. 2. 1993., Selvina Benić).

¹⁰¹ Ukazujući na razliku između etničke kategorije i etničke zajednice, Smith navodi primjere koje možemo prispodobiti identifikacijskim aspektima neelitnih slojeva hrvatske etničke kategorije. Turci u Anadoliji uglavnom nisu posjedovali svijest o zasebnom "turskom" identitetu, naspram prevladavajućeg otomanskog ili sveobuhvatnog islamskog identiteta, pri čemu su lokalni, rodbinski, seoski ili regionalni identiteti često

od strane nacionalističkog, tako i regionalističkog diskursa (s različitim strateškim usmjerenjima) da se etnizira povijest, da se etnička oznaka fabricira u vremenima gdje je nikada nije ni bilo, krije se ponajprije rad na menadžmentima identiteta (koji sadržavaju nastojanja da se identitet utemelji što je moguće u dubljoj prošlosti) ali i dominantno popularno očište o primordijalizmu etničkih skupina.

“Izmišljanje specifičnosti” supstancijalizacijom suživota i plurietničnosti od strane IDS-a valja ponajprije vidjeti kao pragmatično sredstvo konstrukcije zbilje sučeljeno narativima vrućih nacionalizama. Tako, u interakciji s njima, kao kontra-narativ, ono zadobiva specifičnu “zbiljskost”. Iz tog temeljnog razlikovanja, afirmaciji jednoetnične, homogene države i plurietnične regije i povijest se prerađuje i konfabulira supstancijalizacijom etničkih teritorija, s jedne, i plurietničnosti i *convivenze*, s druge strane. Drugim riječima, bez diskursa nacionalizma što etnonacionalnu pripadnost uzdiže kao najvišu vrijednost, diskurs regionalizma koji, kao čin legitimacije posezanjem u prošlost intencionalno interpretira povijest supstancijalizacijom suživota, lišen učinka potrebne specifične razlike, gotovo da i ne bi imao smisla. Kao rezultat konstrukcije povijesti stoji istrijanstvo impregnirano, makar i kao povijesna determinacija, suživotom, gdje je sukob eksces i stranost naspram identiteta značajnih Drugih, barem njihovih elita, kod kojih je to prije slučaj sa suživotom.

bili važniji. Isto vrijedi i za slovačku etničku kategoriju u dolinama Karpata do 1850. godine. U oba slučaja mit o zajedničkom podrijetlu, zajednička povijesna sjećanja, osnove solidarnosti ili povezanost s označenom domovinom jesu mahom bili odsutni (Smith, Anthony D. [Smit, Antoni D.]: *Nacionalni identitet*, Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa, 1998., str. 40).

Sandi Blagonić

Istrijani vs. Istrians: the Dichotomy of the Nominal and Virtual Identities in the Political Mobilisation Process of the Fringes

Summary

The text follows, within the interpretational framework of symbolic competition, the political remodelling of primarily regional identity in the 1990s. The term Istrijan, together with the term Istrian, up to then neutral in the political sense, changed its meaning after entering the political discourse. As a part of the terminological network launched by the regionalist Istrian Democratic Assembly (IDS), the nominal identity Istrijan became virtually separated from the term Istrian.

Keywords: *Istrijani; Istrians; istrijanstvo (the Istrij/lanity); the Istrian Democratic Assembly; the Croatian Democratic Union; convivenza.*